

6502

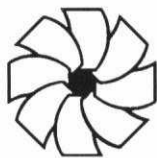
۲۰۰۵

۱

۱۳۹

دارالحدیث

نسخه چاپی

دفتر عمل

www.ketab.ir

سرشناسه : فجری، علی رضا، ۱۳۶۲.

عنوان و نام پدیدآور : راه کارهای گسترش فرهنگ صلح و سازش با تأکید بر نقش روحانیون / علی رضا فجری؛ ناظر پژوهش: ابراهیم شفیعی سروستانی، ویراستار: ابوالقاسم آرزومندی.

مشخصات نشر : قم : دفتر عقل، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری : ۱۴۰ ص.

شابک : ISBN: 978 - 964 - 2761 - 76 - 0

وضعیت فهرست نویسی : فیا

یادداشت : کتابنامه: ص: ۱۳۱.

موضوع : صلح -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام

موضوع : Peace -- Religious aspects -- Islam

موضوع : سازش پذیری -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام

موضوع : Conformity -- Religious aspects -- Islam

موضوع : روحانیت -- ایران

موضوع : Clergy -- Iran

موضوع : حل اختلاف -- ایران -- جنبه‌های مذهبی

موضوع : Dispute resolution(Law) -- Iran -- Social aspects

شناسه افزوده : شفیعی سروستانی، ابراهیم، ۱۳۴۳ -

شناسه افزوده : آرزومندی، ابوالقاسم، ۱۳۴۹ - ویراستار

رده بندی کنگره : ۱۳۹۶ ۲و۳/۶/۲۳۱ BP

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۴۸۳۲

شماره کتاب‌شناسی ملی : ۵۱۰۵۱۵۵

راه کارهای گسترش فرهنگ صلح و سازش

با تأکید بر نقش روحانیان

علیرضا فجری

راهکارهای گسترش فرهنگ صلح و سازش با تأکید بر نقش روحانیون

تألیف: علیرضا فجری

ناظر پژوهش: ابراهیم شفیعی سروسستانی

ویراستار: ابراهیم آرزومندی

صفحه‌آرا: مهین خوش رفتار

طراح جلد: حسن فرزانهگان

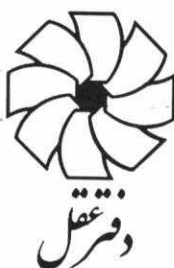
ناشر: دفتر عقلا

چاپ: اول / ۱۳۹۷

چاپخانه: دارالحديث

شمارگان: ۳۰۰۰

قیمت: ۷۰۰۰ تومان

قم: میدان شهدا، خیابان معلم - مجتمع ناشران طبقه ۳ - واحد ۳۱۴

تلفن: ۳۷۷۴۴۶۲۴ - ۰۲۵ / ۳۷۷۴۳۶۲۴ - ۰۲۵ ص. پ ۳۷۱۷۶۹۹۷۷۶

ISBN 978 - 964 - 2761 - 76 - 0

*کلیه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

فهرست مطالب

۱۱	پیش‌گفتار
۱۵	مقدمه

فصل اول: کلیات

۱۹	۱. پیشینه تاریخی صلح و سازش
۱۹	الف - در دوران باستان
۲۰	ب - در دوران حاکمیت ادیان آسمانی
۲۰	یک. یهودیان
۲۲	دو. مسیحیان
۲۳	سه. مسلمانان
۲۶	۲. پیشینه صلح و سازش در ایران
۲۶	الف - قبل از انقلاب اسلامی
۲۹	ب - پس از پیروزی انقلاب اسلامی
۳۱	۳. جایگاه صلح و سازش در اسلام
۳۱	الف - صلح و سازش از دیدگاه قرآن
۳۳	یک. صلح
۳۴	دو. اصلاح
۳۴	سه. تألیف
۳۷	چهار. سلم
۳۷	پنج: توفیق
۳۸	شش. شفع

- ۳۸..... ب - صلح و سازش از دیدگاه روایات
- ۳۸..... یک. اهمیت صلح و آشتی بین مردم
- ۴۱..... دو. مذمت کدورت‌ها و اختلاف‌ها
- ۴۵..... ۴. قلمرو و گستره صلح و سازش
- ۴۶..... الف - حوزه صلح و سازش پسندیده
- ۴۷..... یک. در امور شخصی و زندگی روزمره
- ۴۸..... دو. در مسائل قومی و قبیله‌ای
- ۴۹..... سه. در امور دینی و عقیدتی
- ۵۱..... ب - حوزه صلح و سازش غیرپسندیده
- ۵۲..... یک. در برابر ارزش‌ها و حدود الهی
- ۵۴..... دو. در برابر دشمنان
- ۵۶..... سه. مقابله با توطئه‌گران منافق
- ۵۷..... چهار. در برابر ستم

فصل دوم: زمینه سازها و آثار صلح و سازش

- ۵۹..... ۱. زمینه سازهای صلح و سازش
- ۵۹..... الف - تقویت و بسط مبانی عقیدتی و اخلاقی
- ۶۱..... ب - ترویج روحیه حسن ظن به یکدیگر
- ۶۲..... ج - ترویج فرهنگ رفق و مدارا
- ۶۶..... د - ترویج فرهنگ احسان (نیکی در برابر بدی)
- ۶۷..... هـ - تقویت پیوندهای خویشاوندی
- ۶۹..... ۲. آثار مثبت صلح و سازش
- ۶۹..... الف - آثار فردی
- ۶۹..... یک. بهره‌مندی از مقامات الهی
- ۶۹..... دو. جلب رحمت و محبت الهی
- ۷۰..... سه. عزتمندی
- ۷۱..... چهار. شفاعت

۷۱.....	پنج. سلامت روانی و جسمانی
۷۲.....	شش. طول عمر
۷۲.....	ب - آثار اجتماعی
۷۲.....	یک. تبدیل کینه‌ها به محبت و دوستی
۷۳.....	دو. ایجاد امنیت
۷۴.....	سه. کاهش اطاله دادرسی
۷۴.....	محاسن و معایب صلح و سازش
۷۴.....	الف - محاسن
۷۴.....	یک. کم هزینه بودن
۷۵.....	دو. مصفاة بودن تصمیمات و انعطاف پذیری روند رسیدگی
۷۵.....	سه. حفظ ابرار طرفین
۷۶.....	چهار. حفظ روابط حسنه طرفین اختلاف
۷۶.....	پنج. سرعت در رسیدگی
۷۷.....	ب - معایب
۷۷.....	یک. الزام آور نبودن
۷۸.....	دو. نابرابر بودن قدرت چانه زنی طرفین
۷۸.....	سه. جری شدن بزهکار

فصل سوم: شیوه‌ها و موارد صلح و سازش

۷۹.....	۱. شیوه‌های صلح و سازش
۷۹.....	الف - میانجی‌گری
۸۱.....	ب - حکمیت و داوری
۸۲.....	۲. موارد صلح و سازش
۸۲.....	الف - در امور کیفری
۸۲.....	یک. جرایم موجب حد
۸۳.....	دو. جرایم موجب قصاص و دیه
۸۳.....	سه. جرایم موجب تعزیر

- ۸۴ - جرایم قابل گذشت.....
- ۸۵ - جرایم غیر قابل گذشت.....
- ۸۷ ۳. در امور مدنی.....
- ۸۷ الف - صلح و سازش در اختلاف های خانوادگی.....
- ۸۸ یک. راهکار قرآن برای حل اختلاف ها.....
- ۹۲ دو. وجوب یا استحباب داوری در قرآن.....
- ۹۳ سه. ویژگی داوران در اختلاف های خانوادگی.....

فصل چهارم: چگونگی ایفای نقش روحانیان در صلح و سازش

- ۹۷ ۱. نقش تاریخی روحانیت در برقراری صلح و سازش.....
- ۱۰۰ ۲. شرایط و ویژگی های لازم برای صلح و سازش.....
- ۱۰۰ الف - رعایت تقوای الهی.....
- ۱۰۱ ب - قصد خیرخواهی و اصلاح.....
- ۱۰۲ ج - عدالت جویی و انصاف.....
- ۱۰۴ د - صبر توأم با نرم خوئی.....
- ۱۰۵ هـ - تخصص و توانایی در برقراری صلح و سازش.....
- ۱۰۶ ۳. مهارت های لازم برای صلح و سازش.....
- ۱۰۶ الف - بررسی ریشه های اختلاف و خشکاندن آنها.....
- ۱۰۷ ب - شناخت دقیق مخاطب و ایجاد ارتباط مناسب.....
- ۱۰۹ ج - پند و اندرز.....
- ۱۱۰ د - تحریک عواطف.....
- ۱۱۰ یک. توجه دادن به وجوه مشترک میان دو طرف دعوا.....
- ۱۱۱ دو. توجه دادن به موقعیت ضعیف طرف مقابل.....
- ۱۱۱ سه. ترساندن از عواقب و نتایج اختلاف.....
- ۱۱۲ هـ - اختصاص زمان و مکان مناسب.....
- ۱۱۲ - زمان مناسب.....
- ۱۱۳ - اختصاص مکان مناسب.....

و - بهره‌گیری از احکام ثانویه.....	۱۱۴
ز - پرداخت مال.....	۱۱۸
ح - توسل به سایر افراد ذی‌نقوذ.....	۱۱۹
ط - ایجاد فرصت برای طرفین.....	۱۲۱
خلاصه و نتایج.....	۱۱۳
پیش‌هادهای.....	۱۱۹
کتاب‌نامه.....	۱۳۱

پیش گفتار

در آموزه‌های اسلامی بر لزوم حاکمیت فرهنگ عفو و گذشت در میان اهل ایمان بسیار تأکید شده است تا آنجا که قرآن کریم، بخشایش مردم را مقدمه آمرزش خداوند می‌داند و می‌فرماید:

«... وَلَوْ عَفَوْتَ لَيُضْفَوا إِلَيْكَ الْكُفْرَ وَاللَّهُ عَفُورٌ رَحِيمٌ»^۱؛ ... و

باید عفو و گذشت کنی... مگر دوست نداری که خدا بر شما ببخشد؟ و خدا آمرزنده مهربان است.

پیامبر گرامی اسلام ﷺ نیز با دعوت پیروانش به عفو و گذشت از دیگران، آن را مایه عزتمندی می‌داند و می‌فرماید:

عَلَيْكُمْ بِالْعَفْوِ فَإِنَّ الْعَفْوَ لَا يَزِيدُ الْعَبْدَ إِلَّا عِزًّا فَعَاذُوا بِعَفْوِ اللَّهِ؛^۲ بر شما باد که

عفو پیشه کنید؛ زیرا این کار سبب افزایش عزت بنده می‌گردد. پس از خطاهای یکدیگر درگذرید تا خداوند شما را عزیز گرداند.

بر همین اساس، امیر مؤمنان علی (علیه السلام) کسانی را که عفو و گذشت پیشه نمی‌کنند، نکوهش می‌کند و آنها را بدترین مردم می‌داند:

شَرُّ النَّاسِ مَنْ لَا يَعْفُو عَنِ الزَّلَّةِ وَلَا يَسْتُرُ الْعَوْرَةَ؛^۳ بدترین مردم کسی است که از

۱. نور، آیه ۲۴.

۲. بحار الانوار، ج ۷۱، ص ۴۰۱، ح ۵.

۳. شرح غرر الحکم و درر الکلم، ج ۴، ص ۱۷۵، ح ۵۷۳۵.

لغزش های دیگران در نمی گذرد و عیوب دیگران را نمی پوشاند.

سیره عملی پیشوایان دین نیز بیانگر این است که آنان خود در بالاترین مرتبه گذشت و بخشایش بودند و حتی در برابر سرسخت ترین مخالفان و دشمنان خود نیز با گذشت و بزرگواری برخورد می کردند. رسول اکرم صلی الله علیه و آله که الگو و اسوه همه بشر است، در روز فتح مکه با اعلام عفو عمومی، خانه ابوسفیان، دشمن کینه توز خود را محل امن قرار داد و فرمود: «هر کس به این خانه درآید، در امان من است». ایشان در آن زمان بیش از هر زمان دیگر قدرت داشت که از دشمنان خود انتقام بگیرد، ولی از این کار چشم پوشید تا رفتار ایشان سرمشقی برای امت اسلام باشد.

اسفانده با وجود تأکید فراوان آموزه های اسلامی بر عفو و گذشت، در جامعه اسلامی ما فرهنگ گذشت و صلح و سازش از جایگاه مناسبی برخوردار نیست و بیشتر مردم ترجیح می دهند به مگام وقوع اختلاف و منازعه با دیگران، به جای گذشت و بخشایش یا یافتن راهی برای مصالحه، به دادگاه ها مراجعه کنند و با تحمل هزینه های مادی و معنوی فراوان مجرای طرف مقابل خود را درخواست کنند.

این موضوع، افزون بر نقشی که در افزایش اختلافات در خانواده و اجتماع و دور شدن قلوب مردم از یکدیگر داشته است، مشکلات فراوانی را برای نظام اسلامی ایجاد کرده و موجب انباشته شدن پرونده ها در دادگاه ها و افزایش زندانیان شده است.

با توجه به آثار و پیامدهای ناگوار فرهنگی و اجتماعی کم رنگ شدن فرهنگ گذشت و صلح و سازش در جامعه، لازم است همه نهادها و سازمان های مسئول به ویژه نهادها و سازمان های فرهنگ ساز، با اقدام های جدی و گسترده خود، به تدریج بینش و نگرش مردم را اصلاح و زمینه را برای حاکمیت این فرهنگ مهیا کنند.

یکی از نهادهایی که از دیرباز بر بینش و نگرش مردم مسلمان ایران اثرگذار بوده

و در راه اصلاح فرهنگ مردم گام‌های ارزشمندی برداشته، نهاد روحانیت و حوزه‌های علمیه است و از این‌رو انتظار می‌رود که این نهاد در موضوع مهم اصلاح بینش و نگرش مردم به صلح و سازش در دعاوی نیز با جدیت وارد شود و نظام اسلامی را در این زمینه یاری دهد.

در این اساس، در کتاب حاضر مجموعه مباحثی ارائه شده است که روحانیون و همه جماعات را برای گسترش و نهادینه ساختن فرهنگ صلح و سازش در جامعه تانمند سازد.

در این کتاب، این مباحث تبیین شده است: پیشینه صلح و سازش در ادیان آسمانی به‌ویژه اسلام؛ زمینه‌سازها و آثار فردی و اجتماعی صلح و سازش؛ مبانی فقهی و حقوقی صلح و سازش و چگونگی ایفای نقش روحانیت در صلح و سازش.

در پایان، ضمن سپاس از زحمات نویسنده ارجمند این اثر، حجت‌الاسلام علیرضا فجری، پژوهشگر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی و ناظر علمی محترم این پژوهش، جناب آقای ابراهیم شفیعی سرستانی، عضو هیئت علمی دانشگاه قرآن و حدیث امیدوارم که این کتاب زمینه‌ساز گسترش و نهادینه‌سازی فرهنگ صلح و سازش در جامعه اسلامی ایران و بهره‌گیری هر چه بیشتر از توانمندی‌ها و ظرفیت‌های نهاد روحانیت و حوزه‌های علمیه در این امر خطیر گردد.

معاونت فرهنگی قوه

قضاییه

مهر ۱۳۹۶

مقدمه

دین اسلام، دین صلح و آشتی و دوستی است و این موضوع در هیچ شریعتی همانند اسلام اهمیت نداشته است. قرآن کریم در تأیید این حقیقت بیان می‌نماید:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطَوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ»؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، همگی در صلح و آشتی درآید و از گام‌های شیطان پیروی نکنید که او دشمن آشکار شماست.

صلح و آرامش، مایه ارتقای جامعه است و اختلاف و درگیری، سبب انحطاط و فتنه. اهمیت اصلاح ذات‌البین به اندازه‌ای است که امیرالمؤمنین (علیه السلام) در آخرین وصایای خویش، هنگامی که در بستر شهادت بود، به فرزندان می‌فرماید:

أَوْصِيكُمْ بِوَلَدِي وَأَهْلِي وَمَنْ بَلَغَهُ كِتَابِي يَتَّقِ اللَّهَ وَنُظِمَ أَمْرُكُمْ وَصَلَحَ ذَاتَ بَيْنِكُمْ؛^۲ شما و تمام فرزندان و خاندانم را و کسانی را که این وصیت به آنها می‌رسد، به ترس از خدا و نظم در امور زندگی و ایجاد صلح و آشتی در میانتان سفارش می‌کنم.

مقام معظم رهبری در این زمینه می‌فرماید:

صلاح ذات‌البین که امیرالمؤمنین (علیه السلام) در وصیت مهم خود آن را بیان می‌کند، فقط اختلاف و اتحاد ظاهری نیست که دو گروه و دو جماعت بر

۱. بقره، آیه ۲۰۸.

۲. شریف رضی، نهج البلاغه، ص ۴۲۱.

سر یک چیز، قراردادی ببندند و ائتلاف ظاهری تشکیل دهند، از این بالاتر است؛ یعنی فی مابین همدیگر، دل‌ها با هم صاف شود؛ ذهن‌ها نسبت به یکدیگر خوش‌بین شود و هیچ‌گونه تعرض و ایدایی از کسی و از جناحی به یک مجموعه دیگر صورت نگیرد. در همین جمله، بعد از اینکه می‌فرمایند «و صلاح ذات بینکم»، به سخن پیغمبر اکرم استشهد می‌کنند و می‌فرمایند: «فَإِنِّي سَمِعْتُ جَدَّكُمْ ﷺ يَقُولُ صَلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ أَفْضَلُ مِنْ عَامَّةِ الصَّلَاةِ وَ الصِّيَامِ»؛ یعنی فضیلت اصلاح ذات‌البین مردم - دل‌ها را به هم نزدیک کردن و ذهن‌ها را نسبت به هم خوش‌بین نمودن - از هر نماز و روزه‌ای بیشتر است. اگر کسی نماز مستحبی بخواند یا روزه مستحبی بگیرد یا هر دو برای اصلاح ذات‌البین تلاش کند، دومی [اصلاح ذات‌البین] افضل است. این هم از چیزهایی است که ما امروز به آن خیلی احتیاج داریم.^۱

در نظام مقدس جمهوری اسلامی که مبتنی بر شریعت ناب محمدی است، حکومت وظیفه خود می‌داند که به حل اختلاف‌ها و تعارض‌های پدیدآمده بین اعضای جامعه بپردازد. هرچند این امر در بیشتر موارد از طریق حقوقی و قانونی انجام می‌پذیرد اما راه‌حل قانونی نه بسان راه‌حل منحصر به فرد، بلکه باید به‌عنوان «آخرین» راه‌حل مورد توجه و عمل قرار گیرد و قبل از آن باید تا جایی که امکان دارد، این اختلاف‌ها و تعارض‌ها از طریق صلح و سازش حل شود.

راهبرد صلح و سازش در نظام‌های اسلامی خصوصاً در جمهوری اسلامی ایران بیشتر از نظام‌های غیر اسلامی به نتیجه مطلوب خواهد رسید؛ زیرا از یک‌سو، با توجه به ارتباط منسجم و هماهنگ میان افراد جامعه که از آن به‌خوب ایمانی یاد می‌شود، زمینه مناسبی برای حل تعارض‌ها و تزاخم‌ها از طرق غیر

۱. سخنان مقام معظم رهبری در خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۸۱/۹/۱ در پایگاه اطلاع رسانی

قضایی وجود دارد و از سوی دیگر، باور داشتن حیات جاودان و اعتقاد به مسائلی از قبیل حشر، میزان و ثواب و عقاب اخروی و معنیافتن «توبه و انابه» در نظام آموزشی و پرورشی اسلام، پاسخ کیفری به جرایم و خطاها پاسخ انحصاری و قطعی الاجرا محسوب نمی شود و در قلمروی گسترده، عفو مجرمین و در نتیجه، میانجی گری به نفع مجرم نزد حاکم، موجه و مجاز هست.

هرچند همه مردم وظیفه دارند به برقراری صلح و سازش در میان خود و دیگران اقدام ورزند، روحانیان وظیفه بزرگ تری دارند؛ چراکه نهاد روحانیت نهادی راهبردی محبوب می شود و بهتر از همه گروه های دیگر در جذب انسان ها موفق است و راحت تری می تواند بر عواطف تأثیر گذارد.

اهمیت این موضوع باعث شد تا معاونت فرهنگی قوه قضائیه موضوع گسترش فرهنگ «صلح و سازش با استفاده از ظرفیت حوزه و روحانیت» را در دستور کار خویش قرار دهد. قدم اول در این زمینه، آگاهی روحانیان از جایگاه و اهمیت این دستور مهم دینی، قلمرو و گستره استفاده از آن و آشنایی با مهارت های مربوط به آن است، اما متأسفانه کتابی که حاوی این نکات باشد، در بازار نشر کشور وجود نداشت. لذا این معاونت درصدد برآمد تا گام دوم را با تدوین پژوهشی در این عرصه آغاز کند. این پژوهش برای همین منظور آماده گردید تا روحانیان بتوانند ظرفیت خود را در این عرصه همچون سایر عرصه های دینی و اجتماعی به منصه ظهور برسانند.

پژوهش حاضر در چهار فصل تنظیم گردیده است. فصل اول به کلیات همچون پیشینه صلح و سازش در ایران و نگاه ویژه ادیان آسمانی به خصوص اسلام پرداخته است.

در فصل دوم عوامل زمینه ساز صلح و سازش بیان و به مهم ترین آثار فردی و اجتماعی صلح و سازش پرداخته شده است.

در فصل سوم شیوه‌ها و موارد صلح و سازش مورد مطالعه قرار گرفته و علاوه بر ذکر مهم‌ترین شیوه‌های فقهی و حقوقی صلح و سازش، از امکان‌پذیری صلح و سازش در دعاوی کیفری و مدنی بحث شده است.

فصل چهارم به شرایط و ویژگی‌های روحانیان پرداخته و در کنار آن مهارت‌هایی را که در راه آشتی دادن بدان نیازمند هستند، بررسی کرده است. این کتاب که با هدف نهاده‌سازی فرهنگ صلح و سازش در میان مردم جامعه تدوین گردیده، مقدمه‌ای است برای رسیدن به این آرمان بزرگ که با وجود روحانیان متعهد و متخصص در کشور، به آسانی دست‌یافتنی خواهد بود.

والسلام علیکم ورحمة الله

علیرضا فجری